

Dombóváron látott két előadásuk újabb igazolást nyújtott. Az *Élt 18 évet* című előadást azért kell kiemelni, mert bár évek óta nézek diákszínjátásokat, de nem tudok felidézni olyat, ami ennyire nyíltan és szellemesen tartott volna görbe tükröt a diákszínjátzó mozgalomnak. Nemcsak az önmegvalósító pedagógus kapja meg itt a magáét, de az agyament instrukciókat gondolkodás és lázadás nélkül végrehajtó diákok is. És bár a (rendezőként is szereplő) Egri Bálint jegyezte szöveg alapján még lehetne dolgozni, az összhatás mégis pozitív. Ahogy a Perényi Balázs rendezte *Átlátok rajtam* esetében is, ami attól válik igazán üdítő ötven perccé, hogy végre nem a mélységesen mély világfájdalom hangján beszél a fiatalok világáról. Igaz, sokat nevetünk a példás csapatmunkával létrehozott előadás alatt, a dolognak mégis komoly tétje van.

Ahogy az együttműködés és együtt gondolkodás teszi nagy élménnyé a szigetszentmiklósi *Winnettou*-illetve a pécsi *Leonce és Léna*-adaptációkat is. A *Winnettou* (rendező Letenyei Krisztina) esetében kifejezetten megtévesztő Karl May szerzőként való feltüntetése a műsorfüzetben, hiszen az indiánregény csupán ürügyként, kiindulási alapként szolgált a munkához. Lenyűgöző látni, ahogy sok-sok generáció kultikus történetét saját élményeikre támaszkodva, saját testükre-lelkükre szabva megdolgozzák a játékok. Hirtelen olyan, manapság gyakran elfelejtett értékekről, „korszerűtlen” fogalmakról kezd beszélni a játék, mint amilyen a barátság, a szeretet, az összetartozás: *Winnettou* története rákópirozzódik egy kamaszkorú baráti társaság hétköznapijaira, és a két szál kölcsönösen erősíti egymást.

Az előadás titkának alighanem egyik nyitja, hogy a szereplőket közelebből nem ismerve is teljesen világos, merthogy süt a színpadról, hogy közöttük a játéktéren kívül is szoros barátság van. Hasonló jófajta energiák hatják át a pécsi *Leonce és Léna* vagy-vagy című produkciót, a dombóvári találkozó vitán felül legjobb előadását. Tóth Zoltán és tanítványai lendületes prezentálásában Büchner másfélszáz éves, töredékes szövege megejtően frissnek és mainak hat, köszönhetően a szünni nem akaró kreativitásnak és játékoságnak, ami alapvetően meghatározza a bő egyórás produkciót. A pedagógus szemmel láthatólag tökéletesen tisztában van játszóterszói terhelhetőségével, akik elképesztő teljesítményt nyújtanak. A három férfi főszereplő (Zsoldos Dávid, Getto Márton és Süveges Dominik) bravúros alakítása a meglévő kísértés ellenére sem fordul szólózásba. Az üres, pusztán a szeszélyesen elhelyezett széksorok alakította járássokkal szabdalta térben, a nézőktől legfeljebb karnyújtásnyi távolságra folyamatosan kommunikálnak velünk és egymással a színészek. Dinamikus, bátor, szemtelen, szabad előadás – nos, ez az, amit a kritikus látni akar.

Színház és új média

– egy németországi diákszínjátzó fesztivál impulzusai –

Meszlényi-Bodnár Gyöngyi

A 2010. szeptemberi németországi *Schultheater der Länder* országos diákszínjátzó fesztivál számomra teljesen új perspektívát mutatott az iskolai színjátszásban. Lenyűgözött néhány előadás professzionalizmusa, a gyerekek intenzív színészi játéka, mozgáskultúrája, a saját komponálású zenék (akár élő zenekarral), a rengeteg technika (projektor, laptop, reflektor, mikrofon, kamera) és az a (magyar szemmel) másfajta színházi nyelv, amiben a történetmesélés (a drámaszöveg) mellett (vagy helyett) egyenrangúvá válik a látvány: a díszlet, fényjáték, a vetítés... (Egy német csoportvezető jegyezte meg, hogy náluk a „posztdramatikus” /H. T. Lehmann/ színház most divat.)

Az előre megadott téma, amin a csoportok dolgoztak, „*Színház és új média*”, dráma- és médiatanárként különösen érdekelt: hogyan lehet összekapcsolni a két művészeti ágat a gyerekekkel való munkában?

Új médiumnak nemrég még a rádió, a film vagy a televízió számított, manapság új média alatt már főleg olyan eszközöket értünk, melyek digitális formában közvetítik az információkat, pl. e-mail, web, DVD, Blu-ray, CD-ROM... Megjelenésük óta mindezek inspirálóan hatottak a színházra: a színház egyszerre reflektált ezek tartalmára (filmek, rádió- és televízióműsorok...) és elkezdte használni, integrálni az új technikai eszközöket.

Németországban kb. 15-20 éve van jelen a diákszínjátszásban a film és a kamera a színpadon. Az ő tapasztalataik szerint a fiatalok nagyon természetes módon (mintegy „*digital native speaker*” – anyanyelvüként) használják a különböző technikai eszközöket önmaguk kifejezésére (és a „bevándorló” /*immigrant*/, vagyis a digitális nyelvet csak később elsajátító tanáraik legnagyobb csodálatára).¹

¹ Volker Jurké Schnittstellen: Video und Theater in der Schule – Intermedialität als Gestaltungsprinzip

A „Színház és új média” láthatóan a Nürnbergbe érkező fiatalok számára is izgalmas-inspiráló volt, hiszen ezek az eszközök nagyon fontosak, meghatározóak a mindennapi életü(n)kben.

Sokféleképpen közelítették meg a témát. Egyrészt önmaguknak tették fel a kérdést, hogy hogyan viszonyulnak ezekhez az eszközökhöz: a mobiltelefonhoz, a számítógéphez, a kamerához. Válaszként a legtöbb előadásban a fiatalok meglepően kritikusak voltak, és inkább negatív képet festettek erről a számukra egyébként igen fontos világról: az internetfüggőségről, a technikának való kiszolgáltatottságról, a felszínessé váló kommunikációról, az elvesztett identitásról a cybertérben, a partnerkereső oldalak csapdájáról, az unaloműzést szolgáló kényszertevékenységekről.

Színházi szempontból érdekes volt a „háló” különböző képi megjelenítése: a számítógépalkatrészekből álló ember képe (képernyőfej, billentyűzettest, -karok, -lábak), vagy a számítógépes kábelekből készült háló, ami foglyul ejti az embert, a zsinórok, amik mint marionett bábót rángatják a virtuális világba belépőt, a billentyűzet, amin valami primitív, egyhangú, monoton dobolás hallatszik.

A *Lost in communication* című előadásban a színpad előterében a „normális” élet zajlott, míg a háttérben (amit egy háló választott le) fehér álarcos, arctalan avatárok léptek egymással kontaktusba. Az előadásnak Goethe *A bűvészinas* című balladája adott keretet: előbb a kezdősorokat szavalták kórusban az előadók, ekkor még nem volt érthető, hogyan kapcsolódik a témához, hogy „*Element hát a vén varázsló, Végre nincs ma itt a mester!*”² (ford. Kardos László). A végén állt össze a kép: a híres „*Itt a mester éppen, /Nagy a baj, gyere! /Szellemet idéztem /S nem bírok vele!*”³ idézet arra utalt, hogy az ember elvesztette a hatalmát saját teremtményei, a gépek fölött. Közben az osztott színpad azon oldalán, ahol a virtuális világgal szemben a „real life” volt látható, egy „szakértő” éppen tudományos előadást tartott az internetes szexfüggőségről. Egy „technikai gubanc” miatt viszont abba kellett hagynia az előadást, mert az „elszállt” Power Point prezentációja nélkül nem volt mondanivalója...

Az elégedetlenség több előadásban a gép elleni lázadásig jutott el: a *Hölle ist drin*⁴ címűben összetörik a számítógépbillentyűzetet, a *Cellphone Slaves* című előadásban pedig a telefon élő billentyűzete (a játékosok A, B, C, D... betűkkel ellátott pólókban) „bokrosodott meg” a sok értelmetlen üzenettől – itt mobiltelefonokat törtek össze.

Hasonló megoldások hazai diákszínjátszó fesztiválokon is előfordulnak. Ami itthon talán kevésbé szokványos (legalábbis iskolai előadásokon), az az új médiumok beépítése az előadásokba, melynek itt számtalan formáját láttuk.⁵

Projektor használata

Különböző vetítőfelületekkel való kísérletezés. Falakra, vetítövászatra, függönyre, szereplők fehér pólóira, díszletként is szolgáló fehér dobozok(tornyok)ra, mobil mozgatható nikecelldarabokra, vagy a nézőtér fölé felfüggesztett hatalmas lufikra is vetítették.

Kép kivetítése

A *Der Fall Kaspar H. reloaded*⁶ című előadásban egy felnagyított szemet láttunk, annak jelzésére, hogy az emberek Kaspar minden lépését figyelik.

A történetbeli szereplőket gyakran így vezették be (jelmezes fotó, mellette szerepnév jelent meg a kivetítőn). A játékoskat és a csoport segítőit is többször így mutatták be (civil fotóval, névvel).

A *sea.sons@nd.daughters* című „Theaterclip” (a zenei videóklippekhez hasonlóan „színházi klipp”) egy színházi jelenetekből és különféle felületekre vetített szövegekből, színes képekből, hangokból és zenéből álló montázs volt.

Szöveg kivetítése

Szövegrészleteket, szavakat, feliratokat vetítettek ki (pl. *Psychose*). A jelenetcímek megjelentek a kivetítőn, mintha egy Power Point előadást követnének (*Was guckst du?*⁷).

Számítógépképernyő kivetítése

Internetes oldalakat láttunk a kivetítőn (Facebook, Google stb.).

² „Hat der alte Hexenmeister/Sich doch einmal wegbegeben!”

³ „Ach, da kommt der Meister!/Herr, die Not ist groß!/Die ich rief, die Geister,/Werd' ich nun nicht los.”

⁴ „A pokol benne van”

⁵ Az összefoglaláshoz a konferenciaanyagból Volker Jurké Schnittstellen: Video und Theater in der Schule – Intermedialität als Gestaltungsprinzip című cikkét vettem alapul.

⁶ „Kaspar H. esete újratöltve” – a Kaspar Hauser történetnek Németországban számtalan irodalmi és filmes feldolgozása van.

⁷ „Mit bámulsz?”

A nürnbergiek nyitó előadásán a szereplők SMS-eket küldtek egymásnak, ezek megjelentek a kivetítőn, majd ebből indult egy jelenet.

Számítógépes animáció

A kivetített képen egy kábel belsején vezetett végig egy belső kamera, mintha azt demonstrálná, hogy a kábel miként közvetíti az adatokat (*Lost in communication*).

Mobiltelefon

A nézőknek mobiltelefonokat osztottak ki, SMS-ben lehetett instruálni a különböző betűkkel jelölt játzókat.

Film/Kamera

Filmes elbeszélésmód, montázs. Lineáris történetmesélés helyett az adott témát („új média”) járták körbe különböző szempontokból, az improvizációkból kinövő jeleneteket pedig asszociatív módon fűzték össze. A kamera segítségével használtak olyan filmes megoldásokat, ami a filmes elbeszélésmódra jellemző, mint a flashback/flash forward (időbeli ugrás: vissza/előre ugrás az időben), lassítás/gyorsítás (egy látott jelenetet visszajátszása lassítva, illetve felgyorsítva), újrjátszás (egy a színpadon látott jelenetet levetítése kamerafelvételtől), helyszínváltás (a kivetítő segítségével könnyen, gyorsan lehet új helyszínt a színpadra „varázsolni”).

Lineáris történetmesélés helyett az adott témát („új média”) járták körbe különböző szempontokból, az improvizációkból kinövő jeleneteket pedig asszociatív módon fűzték össze (vö. montázs).

A színpadtér kitérítése

A *sea.sons@nd.daughters* című előadásban a szereplők álmait, félelmeit, illetve külső helyszíneket, a természetet, vizet, tájakat, az évszakok váltakozását láttuk kivetítve.

Osztott színpad helyett az egy időben történő eseményeket kivetítve is meg lehet mutatni. Miközben például Kaspar a szobájában olvasott (a kivetítőn), a „rosszfiúk” a vászon alatt álltak és figyelték. (*Der Fall Kaspar H. reloaded*)

9. kép: Medea. Theater am Dom (Domgymnasium Merseburg). Csoportvezető: Jens Letzel

A színpadi történés megduplázása egy kézi kamera segítségével

A *Medea* című előadásban a színpadon egy „operatőr” folyamatosan vette a jelenetet, amit a színpad háttérét elfoglaló vászonra vetítettek ki, így láthatóvá váltak apró mozdulatok, arckifejezések, vagy akár a

hatalmas színházterem miatt a hátsó sorokból nem látható részletek, például a földön zajló események; az operatőr néha ráfókuszált részletekre, egyes pontokra, így vezette a tekintetünket; hangsúlyozott, kiemelt. A nyitó előadáson a szereplők maguk felé fordítottak egy kamerát, és azon csatáztak előtte, hogy ki kerüljön „képbe” (ami kivetítve is megjelent).

Máskor a színpadi kamera előtt egy páros ült, a kamerába néztek, chipset ettek (mintha tévéznének), az ő „bambulásukat” láttuk a kivetítőn, miközben a színpad előterében egy szappanopera-jelenet volt látható.

Előre felvett képek/jelenetek bevágása, dokumentumjellegű anyag bejátszása

A berlini diákok a „tolerancia – mások elfogadása” témakörrel foglalkoztak, és a saját iskolájukban felvett konfliktushelyzetekre élő színpadi jelenetekben mutattak megoldási lehetőségeket.

A közönség megmutatása

Több előadásban a kamera a nézők felé fordult, végignézett a közönségen: a nézők saját magukat, reakcióikat figyelhették meg kivetítve.

A megnyitó előadás végén a színpadon használt kamerával a játékos rázoomoltak a közönségre, végül egy emberre, az arcáról készült közeli után a Google keresőbe beírták a nevét, ahol egy internetes oldalra klikkelve az életrajza, eddigi tevékenysége jelent meg a kivetítőn: majd kiderült, ő mondja a megnyitó beszédet.

Televíziós formátumok megidézése

A Kasparral készült interjút egy showműsor keretében élőben közvetítették (vették kamerával és kivetítették). (*Der Fall Kaspar H. reloaded*)

Internet

Az internet élő használata az előadáson. A kivetítőn megjelent egy a nézők között ülő fiatal Facebook oldala, ahol ő élőben kommentálta a színpadon zajló eseményeket, majd erre választ is kapott egy másik Facebookot használó nézőtől (*Cellphone Slaves*).

A kivetítőn egy párkereső oldal jelent meg, ezen böngészett az egyik szereplő, a jelenetben a párkeresésnek erre a módjára reflektáltak.

A Kaspar Hausserrel készült interjú megjelent a YouTube-on (*Der Fall Kaspar H. reloaded*).

Persze maga a high-tech használata nem jelent egyet a magas színvonallal. A fesztivál előadásai között is voltak olyanok, ahol a technika nem tett hozzá sokat az előadáshoz. Hiába álltak az eszközök a rendelkezésükre, ha hiányzott mögötte a mély gondolat.

Néhány szempontból valóban kérdéses, hogy mennyire éri meg az előadásban túl sok technikát bevetni, hiszen a színház lényege, a színész-néző fizikai „találkozása” háttérbe szorulhat. A sok technikai eszköz megnehezítheti a munkát (pl. az eszközök karbantartása, kezelése, szállítása miatt), több a „hibalehetőség” (vö. a „technika ördöge”), költséges, több technikusra van szükség. (*A Sarah Kane: Psychose* című előadás tizenhat szereplőjére például tíz technikus jutott, a *Medea* című előadásban tizenhárman szerepeltek és tizenegyen dolgoztak a hang-, fény-, színpadtechnikával, installációkkal, készítettek kamerafelvételeket és fotókat.) Könnyen hatásvadásszáttá válhat túlzott mértékű használata.

Ha pedig a színház és a film nem szervesen kapcsolódik egymáshoz, akkor a néző könnyen a mozinézó szerepébe kerülhet.

Könnyen hatásvadásszáttá válhat ezek túlzott mértékű használata.

A német fesztiválon láttam alapján azonban én továbbra is azt gondolom, hogy a különféle technikai eszközök – mint más művészeti ágakban, – a színházban is inkább gazdagítják a kifejezési eszközök táráát. Érdemes kísérletezni ezekkel, és kihasználni a fiatalok jártasságát, és természetes érdeklődését az új médiumok iránt.

Tréning a Retzhof kastélyban

Bartha Eszter

Hollós József meghívásának köszönhetően vehettem részt 2011. április 15-20. között „Ausztia szívében, Stájerországban” a Drama in Education 2011 kongresszuson, és tölthettem hat napot – luxuskörülmények